

gemis aan sanctiedifferentiatie, de terugwerkende kracht van strafbepalingen en beperking of uitsluiting van beroepsmogelijkheden, zijn even zovele bewijzen van het tegendeel. Ik stel niet dat deze maatregelen achterwege hadden moeten blijven — het kon in de gegeven omstandigheden niet anders — maar het zou te ver voeren om wat de auteur elders abusievelijk het 'oud-Hollands' begrip van rechtszekerheid noemt (123) — het is immers van Franse herkomst — zo ver op te rekken dat ook de Londense besluitwetgeving aan dit criterium zou voldoen.

Juist de inbreuk op tal van elementaire rechtsbeginselen, waartoe de Nederlandse regering had moeten besluiten, helpt verklaren waarom, nadat de eerste storm van emoties na de bevrijding was uitgewoed, de reclassering en herintreding van politieke delinquenten in de Nederlandse samenleving zo betrekkelijk soepel en geruisloos kon verlopen. Bijna alle juristen van naam die het bevrijde Nederland telde, prominente hoogleraren in het strafrecht als Van Bemmelen en Pompe in de eerste plaats, steunden de activiteiten van de Stichting toezicht politieke delinquenten die zich die aanpassing tot taak had gesteld. De lotgevallen van de Stichting, waarin Duynstee en J. le Poole de centrale figuren waren, komen in Romijns boek uitvoerig ter sprake. Misschien zijn ook de inspanningen van Le Poole om Romijn van informatie en documentatie te voorzien de reden waarom naar mijn gevoel soms wel met erg veel begrip van juist hun inspanningen gewag wordt gemaakt.

Het na-oorlogse gratiebeleid, zoals het onder de invloed van onder andere de commissie-Röling en katholieke ministers van justitie als A. A. M. Struycken werd gevormd, bleek tenslotte wel erg begaan met het lot van de gestraften, veel minder met de gevoelens van hun slachtoffers. De traumatische discussie rond de vier van Breda die Nederland bijna twintig jaar in haar greep heeft gehouden, staat niet los van de soms uiterst milde wijze waarop de bedrivers van de meest schokkende misdrijven er, dank zij deze politiek van barmhartigheid, van af kwamen. De wederopbouw van het land maakte het echter wenselijk, dat de boeken gesloten werden voordat de afrekening was voltooid. De titel die de auteur niet zonder ironie aan zijn boek meegaf, ontleend aan een belofte van de Londense regering die het verzet uit het hart gegrepen was, was dan ook in geen enkel opzicht een vlag die de lading van de na-oorlogse bestraffing van foute Nederlanders kon dekken. Het 'waarom' van deze tegenstelling wordt in Romijns voortreffelijk gedocumenteerde en evenwichtig geschreven studie duidelijk gemaakt.

C. Fasseur

I Twee kleinere omissies: op pagina 43 wordt abusievelijk opgemerkt dat de doodstraf in het burgerlijk strafrecht in 1886 werd afgeschaft (moet zijn: 1870); op pagina 47 dat de voordracht tot ontslag van te zuiveren (hogere) ambtenaren *door* de Kroon werd gedaan (dit moet uiteraard zijn: *aan* de Kroon). Tenslotte is het jammer dat de auteur niet bekend was met het artikel van de huidige advocaat-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden M. R. Mok, 'Het doodvonnis van Mussert', in: J. P. Balkema, e. a., *Naar eer en geweten. Liber Amicorum J. Remmelink* (Arnhem, 1987) 363-381.

L. van Poelgeest, *Nederland en het Tribunaal van Tokio. Volkenrechtelijke polemiek en internationale politiek rond de berechting en gratiëring van de Japanse oorlogsmisdadigers* (Arnhem: Gouda Quint, 1989, 169 blz., f28,50, ISBN 90 6000 622 4).

Berechting van oorlogsmisdadigers roept net als oorlog, bezetting en bevrijding bij de overgrote meerderheid van de Nederlanders associaties op met Duitsland en Duitsers. Daarover is door degenen die de tweede wereldoorlog in Nederlands-Indië meemaakten in de loop der jaren al

vaak geklaagd. Pas in de laatste jaren hebben zij op wat grotere schaal gehoor gevonden en in dat verband is er recent ook in Nederland wel het een en ander gepubliceerd over de tweede wereldoorlog in Azië, in het bijzonder in Nederlands-Indië. Het hier te bespreken boek past in deze ontwikkeling. Het blijft overigens opmerkelijk dat, voor zo ver mij bekend, het eerste algemene overzicht over de berechting van de Japanse oorlogsmisdadigers in het Nederlands pas in 1989 verschijnt.

Van Poelgeest heeft een helder, leesbaar en knap kort gehouden boek geschreven. Tegen de achtergrond van een kort samenvattende algemene geschiedenis van de berechting van Japanners wegens oorlogsmisdrijven door het Tribunaal van Tokio, besteedt hij in het bijzonder aandacht aan de rol die Nederland en Nederlanders daarin hebben gespeeld. Voor dit laatste baseert hij zich op zorgvuldig bronnenonderzoek in de relevante overheidsarchieven en in het persoonlijk archief van de Nederlandse rechter in het Tribunaal B. V. A. Röling. Vooral dit particuliere archief bleek veel de auteur inspirerend materiaal te bevatten. Daardoor is het verhaal van Rölings wedervaren in Tokio en van diens problemen met de gang van zaken het centrale thema van het boek geworden.

Als enige van de ten tonele gevoerde Nederlanders komt Röling ook als persoonlijkheid sterk naar voren. Kern van zijn juridische probleem, waarin hij sterk morele dimensies legde en dat zo tot een gewetenskwesitie werd, was dat hij het Handvest op basis waarvan de berechting te Tokio plaatsvond (en bij de vaststelling waarvan Nederland niet betrokken was geweest) niet in overeenstemming achtte met de volkenrechtelijke beginselen, waarin hij zich in deze tijd zeer verdiepte. In de discussies die Röling hierover voerde met allerlei anderen, in Tokio zowel als in Nederland, was de fundamentele tegenwerping natuurlijk dat zijn benoeming wel degelijk had plaats gevonden op basis van dat Handvest. Het verschil van inzicht werd zelfs tot een conflict met de Nederlandse regering toen het zich ging toespitsen op de vraag of Röling van zijn afwijkende opvattingen blijf moest geven in een openbaar te maken 'dissent' bij het vonnis. Na veel wikken en wegen deed hij dit tenslotte wel (mede omdat andere rechters ook 'dissents' openbaar maakten), maar inhoudelijk op zodanige wijze dat de berechting in Tokio, in het bijzonder die van misdrijven tegen de vrede, niet als zodanig als in strijd met de beginselen van het volkenrecht werd voorgesteld. Daarmee deed Röling een belangrijke concessie. Van Poelgeests weergave van deze kwestie is boeiend en duidelijk.

Ook de rest van het boek is informatief en dus nuttig, al valt de aandacht voor de Nederlandse aanklager en zijn assistenten en voor de Nederlandse bijdrage in de aanklacht wel erg in het niet bij het verhaal over de rechterlijke kant. Verschillen in omvang en kwaliteit van het bronnenmateriaal zullen daaraan ten grondslag hebben gelegen, maar er lijkt nog wel ruimte voor verder onderzoek juist op dit punt. Interessant is voorts te vermelden dat de Nederlandse regering in de nasleep een koppeling maakte tussen haar opstelling in de besprekingen over gratiëring van bepaalde Japanners en de Japanse houding in de moeizame onderhandelingen over smartegeld voor Nederlandse burger-geïnterneerden tijdens de Japanse bezetting van Nederlands-Indië. Zo droeg deze gratiëring op indirecte wijze bij aan het feit dat in 1956 voor elk van die burger-geïnterneerden f385,- beschikbaar kwam. Tot opluchting van de Nederlandse regering ontging deze koppeling de Nederlandse pers en politici, hoewel deze er bijvoorbeeld via de buitenlandse pers wel degelijk kennis van hadden kunnen nemen.

Een leerzaam en nuttig boek dus, dat wat onverwacht en zonder nadere explicitering eindigt met een verklaring van de auteur over het politieke nut van dit soort studies: 'Nadere bestudering van de bevindingen van het Tribunaal van Tokio kan bovendien ook nu nog zijn waarde bewijzen bij de keuze voor een minder passieve en kritischer benadering van een al te zelfbewust

nationalisme in Japan' (143). Ik moet bekennen dat die gedachte tijdens het lezen van het boek van Van Poelgeest niet bij mij was opgekomen.

J. C. H. Blom

H. van Goor, *Vlucht uit het dodendal van de Neckar. Het verhaal van een dwangarbeider tijdens de tweede wereldoorlog* (Bedum: Uitgeverij Profiel, 1989, 299 blz., f46,50, ISBN 90 70287 84 6).

Het initiatief tot publikatie van dit boek is mede afkomstig van de in 1987 opgerichte Vereniging dwangarbeiders Nederland tweede wereldoorlog, die onder meer de geschiedschrijving over het lot van de tewerkgestelde Nederlanders wil bevorderen. De schrijver van *Vlucht uit het dodendal van de Neckar* wil echter vooral begrip kweken voor de positie van de Nederlandse tewerkgestelden gedurende de bezettingstijd. Direct in het begin verklaart hij dat zij 'na hun terugkeer in Nederland soms verkeerd werden beoordeeld' en 'dat was natuurlijk niet eerlijk, want [zij] hadden immers meestal geen keus'. Afgezien van deze poging tot rehabilitatie van deze groep slachtoffers van de tweede wereldoorlog, houdt Van Goor de lezer voor dat 'een eventuele Derde Wereldoorlog meer vernietiging en ellende zal veroorzaken dan de vorige Wereldoorlogen tezamen'. Goede bedoelingen alleen zijn echter niet voldoende om een leesbaar en interessant boek te produceren. Als Van Goor zich had beperkt tot zijn persoonlijke ervaringen als dwangarbeider, was zijn verhaal bruikbaar geweest als egodocument. Maar omdat 'ter wille van de leesbaarheid ... werkelijkheid en fictie wel eens met elkaar [zijn] verweven', is dit praktisch uitgesloten. Bovendien bespreekt de schrijver zo ongeveer alles wat hem teruggedenkt aan de oorlog maar te binnen geschoten moet zijn. Zo krijgt de lezer niet alleen een uitvoerige beschrijving van jeugdherinneringen voorgezet, maar ook uiteenzettingen over de activiteiten van het verzet in Twente en zelfs over de balans van de tweede wereldoorlog, de persoon van Hitler en de jodenvervolgving. Hoewel het boek voor intern gebruik binnen de vereniging misschien geschikt is, kan het niet worden aangemerkt als een serieuze bijdrage aan de geschiedschrijving over dit aspect van de tweede wereldoorlog.

C. M. Kristel

W. H. Acksen, *De belevenissen van een reserve-officier in vrede en oorlog. Hoe de militaire dienstplicht mijn burgerleven heeft beïnvloed* (De Bilt: W. H. Acksen (Biltstein 28,3732 GT De Bilt), s. a., 126 blz., f20,-, ISBN 90 9002323 2).

De vraag waarom iemand zijn herinneringen te boek stelt, valt bij dit werkje gemakkelijk te beantwoorden. De auteur geboren in 1911, wil getuigen, en wel van de positieve invloed die de dienstplicht op zijn maatschappelijke loopbaan heeft gehad.

Tot mei 1940 wijken zijn lotgevallen niet wezenlijk af van die van vele andere telgen uit de burgerij: een HBS-opleiding, de crisis die verdere studie verhinderde, het spook der werkloosheid en, uiteindelijk, een betrekking. Op 3 oktober 1930 werd de binnendienst van de verkoopafdeling van Philips ingeruild voor het groene uniform: de opleiding bij de School voor reserve-officieren infanterie te Kampen, gevolgd door een parate plaatsing te Venlo. Van deze